

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:30
sssjournal.com

pp.708-723
ISSN:2587-1587

2019 / February / Şubat
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 01/01/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 20/02/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 20.02.2019

İSTİKLALE DOĞRU (1920)

CORRECT RIGHT (1920)

Prof. Dr. M. Salih Mercan

Bitlis Eren Üniv. Fen-Edebiyat Fak., Bitlis/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1275>

Reference : Mercan, M., S. (2019). "İstiklale Doğru (1920)", International Social Sciences Studies Journal, 5(30):708-723.

ÖZ

İttifak safında Birinci Dünya Savaşı'na girmiş olan Osmanlı Devlet, İtilaf Devletleri, özellikle İngiltere tarafından yenilgiye uğratılmış ve 30 Ekim 1918 de Mondros Bırakışmasını imzalama zorunda kalmıştı. Savaş ve sonrası, yenenler arasında emperyalist yayılma çılgınlığı dizginsiz bırakılmıştı. Anadolu değeri biçilmez bir hazine idi ve emperyalist devletler bu hazineye göz dikmiş, 1919 yılında, gizli antlaşmalara ve istila hakkına dayanarak bu ganimeti ele geçirmek için harekete geçmişlerdi. Savaş günlerinde imzalanmış olan ve bazıları Bolşeviklerce açıklanmış olan bu gizli antlaşmalar Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmaya yönelikti

Mondros bırakışmasının imzalanmasından sonra, İstanbul'a asker çıkaran İtilaf Devletleri, Türkiye'nin birçok kilit noktasını işgal başlamış ve bu işgal yavaşça Türkiye'nin kalbini oluşturan ve halkının çoğunluğu Türk ve Müslümanlardan oluşan Anadolu'nun önemli bölgelerine kadar yaymışlardı. Mondros bırakışması, İtilaf Devletlerince kolayca yanlış biçimde açıklanarak istismar edilebilecek maddeler içeriyordu. Bırakışmanın en kötü maddeleri, İtilaf Devletleri'nin güvenliğini tehdit edici bir durum meydana gelirse, Osmanlı Devleti'nin herhangi bir stratejik yerini işgal etme yetkisi veren 7. madde ve 6; Ermenilerin buldukları illerde karışıklı çıkarsa, İtilaf Devletleri buraları işgal hakkını koruyacaktır sözlüklerini içeren 24. madde idi.

Bırakışmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra İtilaf Devletler, onun anlamsız muğlak kimi maddelerinden yararlanarak, Osmanlı Devleti'nin kilit noktalarını işgal ederek o devleti bölme planlarını uygulamaya başlamışlardı. Böylece Boğazlarla başkent İngiliz ve Fransız askeri güçlerince işgal edilmiş; Antalya'ya İtalyan askerleri çıkarılmış; Fransızlar Çukurova (Kilikya)ya el koymuş ve daha sonra Yunanlılar İzmir ve bölgesine çıkarma yapmışlardı. Batı Trakya Yunan denetimi altına alınmış, Doğu Trakya'ya Fransızlar girmiş, Musul ise İngiliz askerleri tarafından Bırakışmanın imzalanmasından birkaç gün sonra işgal edilmişti. Bu işgallerin birçoğu Bırakışmanın metnine ve İtilaf Devletlerinin açıklamış oldukları savaş amaçlarına karşıtı. Anca kolaylar, İtilaf Devletlerinin-işgalcilerin istediği şekilde gelişmedi. Vatanlarını korumak için Anadolu insanı harekete geçmişti

Erzurum ve Sivas Kongreleri sonunda alınan karar uyarınca bütün Müdafaa-i Hukuk kuruluşları tek çatı altında toplanarak birlik sağlanmış ve kurtuluş doğru önemli adımlar atılmıştı. Mebusan Meclisi'nin feshi ve Ankara'da yeni bir meclisin toplanması, istiklale doğru yürüyüşe geçildiğinin göstergesi idi.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Savaş, İşgal, Kurtuluş

ABSTRACT

The Ottoman State, which had entered the First World War on the side of the Alliance, was defeated by the Entente States, especially the United Kingdom, and had to sign the Mudros Spread on 30 October 1918. The war and the post-imperialist sprawling craze were left unbridled. The Anatolian value was an invaluable treasure, and the imperialist states were eyeing this treasure, and in 1919, they acted to seize this loot, relying on secret treaties and the right to invade. These secret treaties, signed by the Bolsheviks, signed on the days of war, aimed at eliminating the Ottoman Empire.

After the signing of the Armistice's released, Istanbul troops issuing the Allies, Turkey, has begun the occupation of several key points and the occupying slowly forms the heart of Turkey and had Anatolia spring to significant region consisting of the majority of the Turkish and Muslim people. The release of the Mondros included material that could be easily exploited by the Entente States. The worst elements of dissolution are the 7 th and 6 articles that authorize the occupation of any strategic location of the Ottoman State if there is a threat to the security of the Entente States; If the Armenians were confused in their cities, the Entente States were the 24th item containing their dictionaries, which would protect the right to occupation.

hortly after the signing of the dissolution, the Entente States, by taking advantage of its fuzzy ambiguous articles, began to implement the plans of occupying the key points of the Ottoman Empire and dividing that state. Thus, the capital was occupied by

British and French military forces. Italian soldiers were removed from Antalya; The French seized Çukurova (Kilikya) and then the Greeks had landed in Izmir and the region. Western Thrace was taken under Greek control, the French entered Eastern Thrace, and Mosul was occupied by British soldiers a few days after the Decree was signed. Many of these invasions were opposed to the text of the Declaration and the war objectives that the Entente States had explained. However, they were not easy to develop in the way that the Entente States işgal invaders wanted. The Anatolian people had taken action to protect their homeland.

n accordance with the decision taken at the end of Erzurum and Sivas Congresses, all Defense Institutions were gathered under one roof and unity was achieved and important steps were taken towards liberation. The annulment of the Mebusan Assembly and the gathering of a new parliament in Ankara were indicative of a march towards independence.

Keywords: Ottoman Empire, War, Occupation, Liberation

1. GİRİŞ

Mondros Mütarekesi anında Osmanlı İmparatorluğu'nun halini ve o vakit ki düşmanlarının ona karşı besledikleri düşüncelerine baktığımız zaman şu hususlar dikkati çeker:

a) Çanakkale'de gösterdiği kahramanlıkla ecdadının bihakkın evladı olduğunu ispat etmiş bulunan millet ve gençlik, harbin bir iki istisna ile son derece kötü idare edildiğini, Sarıkamış ve ona mümasil bazı vakalarda askerın kanının delicesine ve ve maksatsız surette israf edildiğini görmüş olmakla hükümete ve büyük kumanda heyetine karşı itimatlarını kaybetmiştir.

b-Birinci Dünya Harbi sırasında halkın iaşesine ait maddeler üzerinde belki hiçbir ülkede ve hiçbir zaman görülmemiş ve işitilmemiş bir şekilde ihtikar yapılmış ve ahalinin sıkıntı ve açlığa terk edilerek birçok rical ve çevresi zenginleşmiş idiler.¹

c-Ermeni tehirci meselesi aynı rolü dışarıda oynayacaktır. Milletlerini, ona hiçbir hakiki menfaat temin etmeden İtilaf Devletlerine satmış olan bir takım komitacılar kuru vaatlerle aldattıkları millettaşlarını Kafkas cephesinde vuruşan Türk orduları arkasından ve daha gerilerde isyan ettirmiş, Osmanlı Ordusundan firar eden silahlı Ermini askerleri ve teşkil ettikleri çetelerle şark vilayetlerindeki Türklüğü imhaya kalkışmışlardır. Bu durum karşısında alınan zorunlu tedbirleri Osmanlı idarecileri mecburen almış idi. Fakat kendi günahlarını hiç kale almayan o vakitler düşmanlarımız aralarında akdettikleri gizli anlaşmalarla Ermeniliği siyaseten boğmaya hazırlanırken sahte bir Ermeni hamiliği takınmış bize karşı müthiş bir propagandaya başlamış ve mukabeledeki aciz ve zaafımız dolayısıyla bütün dünya efkârını zehirlemişlerdir. Bu sebep Anadolu'daki Milli harekete karşı cihan efkârı umumiyesini tahrik etmek veya müttefiklerin Türk Milletine reva gördükleri zulmü mazur göstermek ve o vakit ki düşmanlarımız için nispeten kolay olmuştur²

İngilizler 11 Aralık 1918'de İstanbul'daki İngiliz siyasi şahsiyetlerinden birisi Ermenice olarak yayınlanan "Azdamatr" gazetesinin yazarlarının birine "Emin olunuz ki bizler Ermenilerin ıstıraplarına bir an evvel nihayet verilmesini kalben arzu ediyoruz" demişti. Bu sırada Mebusan Meclisi'nde Ermeni meselesi, hararetle olarak görüşmeler mevzu oluyordu. Bir defasında Musul Mebusu Mehmet Emin Bey, dayanamamış ve meclisteki Ermeni, Rum ve Arap mazlumlarıyla beraber Türk mazlumlarının da davası olduğu, yapılan fenalıklarda Türk'ün zerrece kabahati bulunmadığı hakkında açık bir hitabette bulunmuştu.³

İttifak safında Birinci Dünya Savaşı'na girmiş olan Osmanlı Devlet, İtilaf Devletleri, özellikle İngiltere tarafından yenilgiye uğratılmış ve 30 Ekim 1918 de Mondros Bırakışmasını imzalama zorunda kalmıştı. Savaş ve sonrası, yenenler arasında emperyalist yayılma çılgınlığı dizginsiz bırakılmıştı. Anadolu değeri biçilmez bir hazine idi ve emperyalist devletler bu hazineye göz dikmiş, 1919 yılında, gizli antlaşmalara ve istila hakkına dayanarak bu ganimeti ele geçirmek için harekete geçmişlerdi. Savaş günlerinde imzalanmış olan ve bazıları Bolşeviklerce açıklanmış olan bu gizli antlaşmalar Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmaya yönelikti.

2. MONDROS'A İLK TEPKİ VE İTİLAFLI DEVLETLERİNİN DAVRANIŞLARI

Mondros bırakışmasının imzalanmasından sonra, İstanbul'a asker çıkaran İtilaf Devletleri, Türkiye'nin birçok kilit noktasını işgale başlamış ve bu işgal yavaşça Türkiye'nin kalbini oluşturan ve halkının çoğunluğu Türk ve Müslümanlardan oluşan Anadolu'nun önemli bölgelerine kadar yaymışlardı. Mondros bırakışması, İtilaf Devletlerince kolayca yanlış biçimde açıklanarak istismar edilebilecek maddeler içeriyordu. Bırakışmanın en kötü maddeleri, İtilaf Devletleri'nin güvenliğini tehdit edici bir durum meydana gelirse, Osmanlı Devleti'nin herhangi bir stratejik yerini işgal etme yetkisi veren 6-7 madde ve

¹ -Bayur, Y.H. ((1995), Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 15

² -Bayur, Y.H. ((1995), Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 16

³ -Kutay, C(1961), Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadelesi Tarihi, XVII, Ercan Matbaası, İstanbul, XIX, s. 10731

Ermenilerin buldukları illerde karışıklı çıkarsa, İtilaf Devletleri buraları işgal hakkını koruyacaktır sözlüklerini içeren 24. madde idi.⁴

Bırakışmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra İtilaf Devletleri, onun anlamsız muğlak kimi maddelerinden yararlanarak, Osmanlı Devleti'nin kilit noktalarını işgal ederek o devleti bölme planlarını uygulamaya başlamışlardı. Böylece Boğazlarla başkent İngiliz ve Fransız askeri güçlerince işgal edilmiş; Antalya'ya İtalyan askerleri çıkarılmış; Fransızlar Çukurova (Kilikya)ya el koymuş ve daha sonra Yunanlılar İzmir ve bölgesine çıkarma yapmışlardı. Batı Trakya Yunan denetimi altına alınmış, Doğu Trakya'ya Fransızlar girmiş, Musul ise İngiliz askerleri tarafından Bırakışmanın imzalanmasından birkaç gün sonra işgal edilmişti. Bu işgallerin birçoğu Bırakışmanın metnine ve İtilaf Devletlerinin açıklamış oldukları savaş amaçlarına karşıtı.⁵

Bütün memleketin üstüne çöken kötümserlik ve ümitsizlik de kurtuluş çarelerini düşünenlerde yok değildi. Tehditkâr bir şekilde ufuklarda beliren kara bulutları dağıtmak, berrak bir semaya Millet ve ülkeyi çıkarmak aydınların ilk vazifesi gibi görünüyordu. İlim ve kültür merkezi İstanbul'da resmi, yarı resmi ve hususi birçok müesseseler, kültür ve meslek kuruluşları vardı. Bazı siyasi partilerin de katıldığı bu münevver zümresi Aralık 1918 başında oldukça geniş makyasta bir teşebbüse girişti ve "Milli Kongre adı altında bir "Milli Birlik Cephesi" kurmaya çalıştı. Bu hususta 7 Aralık 1918'de neşredilen Milli Kongre beyannamesi bu asil fakat kısa ömürlü hareketin gaye ve programını şöyle tespit etmekte idi:⁶

"Maksat ve gayesi programın birinci maddesinden de anlaşılacağı üzere, devlet ve milletin geçirdiği bu en müşkül tarihi anlarda, bütün insanîyet ve medeniyet alemine karşı vatanın yüksek ve hayati hak ve menfaatlerini temin ve müdafaa gibi mühim bir vazife ile teşekkül eden ve faaliyete başlayan ve milli kuvvetlerin (Kuvayı Milliye), birleşmesinden tek veya toplu halde çalışma ve faaliyetlerin tanzim ve müşterek gayeye doğru sevk ve idaresinden ibaret bulunan ve devlet merkezinde teessüs ve teazzüv etmiş başlıca heyet ve siyasi partilerin mümessil ve murahhaslarının iştirakiyle kurulan (Milli Kongre) son toplantısında bir program şu şekilde tespit etmiş ve kati bir şekilde faaliyet safhasına geçmiştir.

1- Bütün "Kuvayı Milliye"yi birleştirmek maksadıyla İstanbul'da kurulmuş ve teşkilatını tamamlamış bilumum heyet, cemiyet ve siyasi partiler avdet olunarak 29 Kasım 1334 tarihinde milli talim ve terbiye cemiyetinde yapılan toplantıda aşağıda belirtilen cemiyet, heyet ve siyasi partilerin ikişer temsilcilerinden teşekkül etmiştir: Edebiyat Fakültesi- Üsküdar Türk Ocağı-Teceddüt Fırkası-Türk Ocağı-Hürriyetpervaren Avam Fırkası- Hukuk Fakültesi- Himaye-i Eftal Cemiyeti- Darümuallimler Mezunları Cemiyeti-Radikal Avam Fırkası-Tıp Fakültesi-Galatasaraylılar Yurdu- Fûrun Fakültesi- Kabataş Teavün Cemiyeti- Kadınlar Çalışma Cemiyeti- Müdafaa-i Milliye Cemiyeti-Matbuat Cemiyeti- Muallimler Cemiyeti- Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti- Milli Türk Cemiyeti.

2- Bunun dışında kalan bilcümle cemiyet, heyet ve siyasi fırkaların dahi kongreye ikişer murahhas göndermek suretiyle iştiraki ve bir cemiyet veya heyete mensup olamayan kimselerin toplantılarda hazır bulunup müzakere konusu hakkında görüşünü bildirme hakkı tanınmaktadır.

3-Kongre bugünkü vaziyet karşısında vatanın hak ve menfaatlerini müdafaa ve istihsal etmek sebep ve vasıtalarını sağlamaya çalışacaktır.

İstanbul ve Anadolu'da yukarıda belirtilen çalışmalar yürütülürken, İtilaf Devletleri tarafından işgallerin başladığını görüyoruz.

2.1. İşgallerin Başlaması

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından bir gün sonra (31 Ekim 1918) Osmanlı azınlıklarının gösteri ve taşkınlıkları başlamış; İstanbul ve İzmir'de kimi binalara İtilaf Devletlerinin bayrakları çekilmişti.⁷ Mütarekeyi müteakip ilk işgal ve tecavüz hareketi, bu mütarekenin hükümlerine açık bir şekilde aykırı olduğu halde, Musul'a karşı vuku bulmuştu. Çünkü mütareke yapıldığı zaman, Güney bölgesinde hududumuz Asi nehrinin denize döküldüğü yerden başlayıp, Antakya'nın güneyinden geçerek Fırat nehrine varır ve oradan biraz güneye indikten sonra doğuya doğru uzanan Musul ve Süleymaniye'yi içine almak üzere İran hududunda sona ererdi. Bu hudut müttefikler tarafından 7 ve 16. Maddeye dayanarak ve 3 Kasım'da Musul'dan başlamak üzere devamlı olarak tecavüz edilmiş ve böylelikle ilk işgal burada

⁴- Sonyel, R.S.(2009), Gizli Belgelerde Osmanlı Devleti'nin Son Dönemi ve Türkiye'yi Bölme Çabaları, Kaynak Yayınları, İstanbul, s. 230

⁵-Sonyel, a.g.e., s. 230

⁶-Kutay, a.g.e. s 10732

⁷.*Sonyel S.Y. (2008), Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı (Yeni Belgelerle) 1918-1923 I.Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, s. 103

başlamıştı.⁸ Daha İzzet Paşa Hükümeti zamanında, Amiral Galtyrop ile müzakere ve tartışmaya konu olan bu mesele, Tefik Paşa Hükümeti kurduğu sırada, İngilizlerin kati, talep ve kararları sonucunda, işgal ile sona erdi ve bu hadise karşısında umumi efkâr hayrete düşüp sebebini sormak isteyince, hükümet yetkilileri, bu hususta bilgisiz olduklarını söylemekle yetindiler.⁹

Aradan on gün geçmeden, memleket, İskenderun'un işgali haberiyle büyük bir elem duydu. İddiaya göre Fransızlar tarafından yapılan bu işgal, asayiş iade için değil, fakat İtilaf donanmasının harekâtına bir deniz üssü yapmak maksadıyla vuku bulmuştu. Diğer yandan da Boğazlar ve bu arada Kilidülbahir ile Seddülbahir arasındaki kale ve istihkâmlar İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından tamamen işgal olunmuş, ayrıca 6 Kasım'da Çanakkale ve Gelibolu'ya da müttefik kuvvetleri çıkarılmıştı. Kasım 1918 sonlarına doğru Çanakkale'deki İngiliz karargâhının Gelibolu'ya nakledildiği de görülmüştü. Yine bu sırada bir Fransız ve üç İngiliz harp gemisi Samsun'a gitmiş amiraller karaya çıkarak mutasarrıftan dâhili asayiş hakkında izahat almışlardı. Çünkü 30.000 kadar eşkiyanın bu bölgede geniş çapta haydutluk yaptıkları, gelen yolcuları soydukları, katil ve yaralama hareketlerine giriştikleri yolunda heyecanlı haberler geliyordu. Kendilerine Pontus Rumları diyen ve geniş emeller besleyen bu mntıka Rum çeteleri olduğu halde, memleketlerinin emniyet ve asayişini çok bozuk gösteren haberlerle Avrupa genel efkarını aldatmak ve Karadeniz Bölgesinde bir yabancı devlet işgalini kolaylaştırmak ve hazırlamak istiyorlardı. Samsun Mutasarrıfı, İtilaf kumandanlarına bu hususta cevap veremeyeceğini bildirdi ve şimdilik bir emri vakii savuşturdu ise de, konu bundan sonra müzmin şekli daha uzun müddet muhafaza etti.¹⁰ İşgaller devam ederek Fransızlar, Urfa, Maraş, Antep, Adana, Mersin'i de işgal ettiler. İtalyanlar, Antalya'dan Kuşadası'na kadar uzanan kıyılarla Büyük menderes arasındaki Güney-batı Anadolu'yu fiilen işgal etmişlerdi. Doğudaki Türk birlikleri Güney Kafkasya'yı boşaltarak harbin başındaki sınır (Hopa doğusu- Horasan doğusu- Iğdır güneyi- Doğubayazıt) gerisine çekilmelerini fırsat sayan Ermeniler Büyük Ermenistan Devletini kurma hülyasını gerçekleştirme çabasında idiler.¹¹

Yunanlılar ise, İtilaf Devletlerinin hoş görüşünden ve İngilizlerin desteğinden yararlanarak Büyük Yunanistan projesini gerçekleştirmek hülyasına kapılmışlardı. Bunun sonucu olarak Yunanlılar, büyük kuvvetlerle Batı Anadolu'da yayılma harekâtına başlamışlar; İzmir'e çıkışlarını takip eden ay içerisinde Aydın-Nazilli-Tire-Bayındır-Ahmetli-Akhisar-Bergama-Ayvalık genel hattına kadar ilerlemeye fırsat bulmuşlardı. Ancak silahla yurdunu koruma kararını alan bölge halkı, bir avuç ordu mensubu subay ve erler birleşerek Ayvalık-İvrindi Bergama-Soma-Kırkağaç-Akhisar-Salihli-Alaşehir-Ödemiş-Nazilli-Denizli-Sarayköy-Çin-Muğla çevrelerinde milli kuvvetleri teşkilatlandırmışlar ve Yunanlıların karşısına dikilmişlerdi. Halkın bu direnmesiyle Yunanlılar Bergama, Akhisar, Ahmetli ve Nazilli gibi şehir ve kasabaları boşaltmak zorunda kalmışlardı.¹² Bu olaylar kaydedilirken, bir Yunan tümeni, 7 Kasım'da Batı Trakya'da İskeçe'yi işgale başlıyordu Bu olay üzerine Batı Trakya'nın Türklerde kalmasını sağlamak amacıyla, 10 Kasım'da (1 Aralık'ta) Yüzbaşı Süleyman Askeri Bey önderliğinde, Batı Trakya Komitesi kurulmuş ve o sırada İstanbul'da eylem gösteren Garbi Trakya Komitesi halk hareketlerini yakından izlemek için merkezini Gümülcine'ye taşımıştı.¹³

Bu sırada işgaller sürüyordu.¹⁴ Ocak'ta, Yunan Ordusu, Batı Trakya'da geri kalan bölgeleri işgal etmiş, binlerce çöşkun Rumlarca karşılanmıştı.; Türk ve Yahudi ev ve mağazalarını yağmalayarak ateşe vermişti. 15 Ocak'ta, Fransızlar Doğu Demiryollarını, İngilizler de Haydarpaşa garına el koymuş, İngilizler Antep Sancağını işgal etmişlerdi. 1919 yılı Ocak ayında Çukurova'da Ermeni barbarlıkları sürüyordu¹⁴

3. İSTİBDATTAN İSTİKBALE

Anadolu insanı; ulusal kurtuluş ordularının temel gücünü oluşturacak ve Amasya (toplantı, karar ve genelgeleri), Erzurum Kongresi (kararları), Sivas Kongresi (karar ve nizamnamesi) Misak-ı Milli, Bütün bunlarda kurulacak yeni devletin kurucu unsurlarını yeniden ve titizlikle çizecektir.

Tehlike büyüyüp yaklaştıkça, her bölgenin kendi başına hareketinin yeterli olmayacağı gerçeği açıkça meydana çıkıyor, her bölgedeki sivil-asker işbirliği gibi türlü bölgelerdeki gayretlerin de birleştirilerek milli birliğe doğru gidilmesi zorunluluğu duymakta ve ilk aşama olarak doğu illeri ile hareket birliğini sağlamaya çalışmakta ve bu konuda özellikle Erzurumlu komşularına başvurmak idiler. Erzurumlularda

⁸ -Sabis, A.İ. (1991), Birinci Dünya Harbi, IV, Nehir Yayınları, İstanbul, s.284

⁹ Kutay, a.g.e. s.10741

¹⁰ -Kutay, a.g.e. s. 10742

¹¹ -Apak R. vd. 1965), Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi, Gnkur. Basımevi, Ankara, s. 4

¹² -Apak, a.g.e. s. 4

¹³ Sonyel, a.g.e. s. 105

¹⁴ -Sonyel, a.g.e. s. 116

aynı şekilde, Milli Mücadele heyecanı içinde idiler. Fakat ordu birliklerinin bir gün Erzurum’u da boşaltıp gitmelerinden büyük kuşku duyuyorlardı. Eski Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa zamanında bir türlü ordu ile işbirliği kurup bu kuşklarından kurtulamamışlardı. Ne var ki, yeni Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa gelir gelmez, Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin Erzurum şubesi idarecilerini çağırarak, onlara ne pahasına olursa olsun askeri birliklerin katiyen Erzurum’u terk etmeyeceklerini, son nefere kadar çarpışacaklarını, herhangi bir saldırı karşısında halkın da başka yere göç etmeyerek askeri kuvvetlerle işbirliği etmesini söylemiş, güven ve sevinç içinde Kazım Karabekir Paşa’ya bağlanmış olan Erzurumlular, idare kurulu üyelerinden Gazeteci Necati Bey arılığında 15. Kolordu ile işbirliğini sağlamışlar ve bütün güçleriyle mücadele gayretlerini geliştirmeye koyulmuşlardı.¹⁵ İşte yeni bir tarih yazacak olana Anadolu insanı; ulusal kurtuluş ordularının temel gücünü oluşturacak ve Amasya (toplantı, karar ve genelgesi), Erzurum Kongresi (kararları), Sivas Kongresi (karar ve nizamnamesi) Misak-ı Milli., Bütün bunlarda kurulacak yeni devletin kurucu unsurlarını yeniden ve titizlikle çizecektir.¹⁶

Mustafa Kemal Paşa’nın doğu kıyılarına da bir çıkarma yapılması ihtimalinden bahseden 26 Mayıs tarihli telgrafı Erzurum’a varıp ta 15. Kolordu tarafından gerekli tedbirler alınırken Milli Mücadele heyecanları son haddine varmış olan Erzurumlular da Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti’nin Erzurum şubelerini toplantıya çağırdılar. Erzurumlu bütün aydın ve bilginler Kongre’de en önemli konu olarak milli gücü kuvvetlendirebilmek için milli birliğe girmenin gereği üzerinde duruldu ve Türk Milli mücadelesinde milli birliğe gidişin ilk adımını atarak Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine birlik çağrısında bulunuldu.¹⁷ Trabzonlular da, gelişen olaylar karşısında alınacak tedbirleri görüşmek üzere, ilin her köşesinden gelmiş olan delegelerle Muhafaza-i Hukuku Milliye Cemiyeti’nin merkezinde toplantı halinde idiler. Erzurum’a aynı mahiyette bir telgraf çekildi. Doğu illerinin bir toplantıya çağırılmasına, Doğu illerinin kongresinin Erzurum’da yapılmasına, Trabzon’da en geniş kadro ile kongreye katılmasına, bütün ilçelerin en az birer delege göndermesine karar verildi ve karar aynı gün telgrafla Erzurum’a ve diğer doğu illeri olan Sivas, Diyarbakır, Bitlis, Van, Elazığ’a bildirildi.¹⁷

23 Temmuz 1919 da, Cemiyetin çağırdığı Doğu illeri murahhasları Erzurum da toplandılar. Mustafa Kemal Paşa ilk gün kongre başkanı seçildi. 17 Ağustos’a kadar devam eden kongrenin en önemli başarısı, daha sonra Milli Misak olarak tanınan demecin ilk nüshasını hazırlamak oldu. Kongre sırasında İstanbul’dan Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Orbay’ı tutuklamak ve Mustafa Kemal Paşa’nın Genel Müfettişlik görevini yüklenmek emrini aldı Bu emre uymayı reddetti.¹⁸

İkinci ve daha önemli kongre, ülkenin her tarafından gelen murahhasların katıldığı Sivas’ta 4 Eylül’de açıldı. Mustafa Kemal Paşa’nın başkan olarak yürüttüğü bu kongrenin başlıca işi Erzurum’da alınan kararları bütün ülkeye yaymak ve orada buna uygun olarak kurulan örgütü değiştirmek idi. “Şarkı Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, Mustafa Kemal Paşa’nın başında bulunduğu bir Heyeti-i Temsiliye ile “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” haline geldi ve bu yeni örgüt ileride siyasal mücadelelerin aracı olacaktır.¹⁹

Sivas Kongresi başladığı günlerde, Eylül 1919 başlarında, Batı Anadolu’nun ve ülkenin durumu şu manzarayı arz etmekte idi. İstanbul ve Çanakkale’de İtilaf Devletlerinin büyük kuvvetleri yerleşmişlerdi. Kütahya, Eskişehir, Samsun, Maraş, Gaziantep, Urfa bölgelerinde İngiliz ve Mersin, Adana İskenderun bölgesinde Fransız askeri birlikleri vardı. Antalya, Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Kuşadası’na İtalyanlar çıkmışlardı. İzmir, Ayalık, Bergama, Manisa, Ödemiş, Aydın, bölgeleri Yunan işgali altındaydı. Buna karşılık bütün yurt, ikisi bağımsız olmak üzere çoğunun er kadrosu eksik olarak 20 Türk tümeni vardı. Ayrıca Erzurum, Sivas, Trabzon illerini içine alan bölgede, halk tamamen teşkilatlanıp silahlanmış, askeri kuruluşlarla işbirliği yapıp Doğu bölgesini birlik beraberlik içinde güçlü duruma getirmişti.²⁰

18 Mart 1920 de son Osmanlı Meclisi İstanbul’da son toplantısını yaptı. Üyelerinden bazılarının tutuklanmasına karşı bir protesto kararını oybirliği ile kabul ettikten sonra Meclis, süresiz olarak kendini tatil etti. Bir daha toplanmadı ve 11 Nisan’da Padişah tarafından nihai olarak feshedildi.²¹

Bunun üzerine işler artık kıyamına girdi. 19 Mart’ta, İstanbul’da Meclisin tatilinden bir gün sonra, Mustafa Kemal olağanüstü yeni bir meclis için seçim yapılmasını istedi. Meclis, bizzat “Heyeti Temsiliye”nin 27

¹⁵Goloğlu, M. (2006), Milli Mücadele Tarihi-I Erzurum Kongresi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 57

¹⁶-Tanör,B. (2003) Kurtuluş Kuruluş, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul. s. 43

¹⁷-Goloğlu, a.g.e. s59

¹⁸- Lewiss B. ,(1998), Modern Türkiye’nin Doğuşu, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.248

¹⁹-Lewis, a.g.e. s.249

²⁰-Goloğlu, M. (2006), Milli Mücadele Tarihi II Sivas Kongresi, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul

²¹ Tenör B. (2003), Kurtuluş Kuruluş, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, s. 111

Aralık 1919 da yerleşmiş olduğu Ankara'da toplanacaktı. Anakara, milliyetçi direnmenin karargâhı- Türk bağımsızlığının fiili başkenti- haline geldi. 23 Nisan 1920 de Büyük Millet Meclisi olarak tanınan murahhaslar heyeti ve Mebusan Meclisinin Anadolu'ya geçen üyelerinin de katılımıyla Ankara'da toplandı.²² O zaman bile, murahhaslar asi olarak anlaşabilecekleri herhangi bir adım atmakta gayet isteksiz idiler ve hukuku devamlılığın korunmasına pek dikkatle çalıştılar. Bu mümkün olduğu sürece Milli Mücadeleciler, İmparatorluğun Padişahı ve İslam Halifesi Mehmet Vahdettin'e bağlılıklarını ilan ettiler ve onu düşman elinden kurtarmak arzularını teyit ettiler. Çok geçmeden bu durum mümkün olmaktan çıktı, çünkü Damat Ferit Paşa tekrar sadarete getirilmesi Milli mücadele taraftarlarına saldırının başlangıcı oldu. Büyük Millet Meclisi 24 Nisan 1920 Cumartesi günü toplandı. Mebusların mazbatalarının kabulünden sonra Mustafa Kemal Paşa söz aldı ve dâhili vaziyet hakkında açıklayıcı bilgi verdi.²³

29 Mayıs 1336 (1920) Cumartesi günü, ise, aşağıda belirtildiği üzere:

a-Erkâm Harbiye-i Umumiye Vekili İsmet Bey, askeriye, siyasiye ve hariciye vaziyet hakkında genel durum hakkında;

b- Fevzi Pasa 2. —askeriye, siyasiye ve dahiliye hakkında;

c-Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Bolu ve havalisindeki isyan hadisesiyle İzmir Cephesi Aznavur harekâtı, Adana Cephesi ve ahvali siyasiye hakkında geniş bir açıklamalarda bulundular.

Milli Mücadelenin kaderini çizen bu liderlerin, konuyla ilgili beyanları aşağıda verilmiştir.

4. Meclis Görüşmelerinde İşgaller ve Siyasi Durum

4.1. İsmet Bey (Erkâm Harbiye-i Umumiye Vekili) (Edirne) Dünyanın siyasi vaziyet itibari ile içinde bulunduğumuz siyasi vaziyetin bariz delili İstanbul'dan teklif edilen sulh projesidir. Bu proje uzun müddet ince ince düşünülmüş ve yirminci asırda bir milletin siyaseten ve iktisaden bütün mevcudiyeti ile nasıl imha edilebileceğini gösterir bir vesikadır. İngiliz projesi diyebileceğimiz bu vesikada düşmanlarımız evvelâ memleketin hudutlarını her taraftan, bütün memaliki İslâmi yeden tecrit etmişlerdir. Şarktan ilerleyen Ermenistan, garptan Yunanistan, aşağıdan, cenuptan İngiltere ve Fransa gerek Araplarla ve gerek Kafkas ve Rumeli'de kalan milletlerle bütün ittisalimizi siyaseten kesmek istemişlerdir. Diğer taraftan, şimdiye kadar bütün milletlerin tanıdığı ve kendi devlet adamlarının bütün devletlere söyledikleri esaslara tamamen mugayir olarak birçok memleketlerimizi sarahaten işgal etmişlerdir. İzmir Urfa, Ayıntap, İstanbul, Adana, Maraş işgali ve ilâh. Bunların adı projedir ve «muvakkat» diye ifade olunmuştur. Fakat bunlar Mısır ve Tunus işgali gibi muvakkattir. Muvakkat namı altında daha diğer birtakım işgaller hazırlamışlardır. Nüfus mıntıkları ve nüfuz namı altında ve jandarma tensikâtı şeklinde memleketin diğer bir kısmını yeniden taksim etmişlerdir, İtalyanlara Antalya sahilinde Konya'yı da ihtiva eden bir mıntika, Fransızlara 5 vilâyetimizi ihtiva eden diğer bir mıntika, İngilizlere de bir başka mıntika. Bunun için diyorlar ki, jandarma tensik olunacak ve bunun içinde ecnebi zabitan şu nispette olacaktır. Yani yüzde on beş nispetinde ecnebi zabitleri bulunacak. Adana'ya jandarma teşkilâtını ve ekalliyetlerin hukukunu muhafaza şekli altında girmişlerdi. Maraş, Aynitabı bütün köylerimizi yakmış olan bu canavarlar bu defa da Sıvasa, Diyarbakır'a ve diğer yerlere geleceklerdir. Proje, memleketin doğrudan, doğruya işgali muvakkat namı altında siyaseten paylaşılmasıdır. Böylece işgal edilecek olan arazideki Müslüman ahalinin servetçe, dince, milliyetçe mahvolması için de ayrıca hazırlıklar yapılmıştır. Kapitülasyonlar harpten evvel müstefit olmayan bütün anasıra teşmil edilmiştir.²⁴ Yani Ermenilere, Rumlara dahi şamildir. Maliye ve adliyelerimiz murakabe altında bulunacaktır. Ekalliyetler şikâyet etmek için doğrudan doğruya mümessillere müracaat edebileceklerdir. İslâm olanlar ise dâhilde ve hariçte doğrudan doğruya esir tanınacaklardır. Bir müddet geçecek mekteplerimizde ne okunacağını, mahkemelerimizde İslâm hukukunun nasıl temin edileceğini Ermeni ve Rum tercümanları İngiliz, Fransız, İtalyan zabitleri tayin edeceklerdir. Bundan başka bugün gerek ordu namı altında ve gerekse ahamızın elinde silâh olarak ne varsa cümlesinin alınması ve âtiyen bu memlekete silâh ve cephe olarak hiçbir şey girmemesi için de esaslı tedbir almayı düşünmüşlerdir. Binaenaleyh siyasi vaziyetimize dair Garplıların şimdiye kadar yaldızla, ima ile söyledikleri bütün sözlerin sarahaten maskesi atılmış ve bütün açıkları ile muhtelif safahata ayrılarak ortaya dökülmüştür. Şu halde memleketin büyükleri, münevverleri muhtelif şekiller altında ifade olunan bu projelerin, muahedelerin ayrı ayrı imha olduğunu iyice tasavvur etmek ve anlamak mecburiyetinde bulunuyoruz. İngiliz projesi denilen bu proje her birerlerimiz tarafından bütün teferruatıyla tetkik olunmalı ve bütün vatandaşlarımıza ayrı ayrı talim edilmelidir. Tehlikeyi ve aleyhimizde tasarlanmış

²²-Lewis, a.g.e. s. 251

²³-T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları, 24 Nisan 1336 (1920), I, s.2

²⁴-T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920), I, s. 38

olunan gaddarlığı ve en ufak bir insaf ve hayatı bize çok gördüklerini en aciz köylümüze anlatmalı ve mekteplerde okumaya yeni başlayan çocuklarımıza ayrı ayrı öğretmeliyiz. Bilmelidirler ki bizi Rumlara, Ermenilere esir etmek istiyorlar ve yalnız Müslümanlarla sakin olan, ecnebilere hiç kimsenin hissesi olmayan köylerimizde bile giyecek hırkamız ve yiyecek gıdamızı talep ediyorlar. Eğer tehlike bizim anladığımız gibi bu kadar vazih bir surette memleketin her tarafında anlaşılırsa, hiç şüphe etmem ki, bizi her türlü hukuktan mahrum etmek için bu kadar caniyane bir kasta karşı mutlaka mukavemet ve isyan edilecektir.²⁵

Bu mukavemet ve isyan kuvveti memleketimizi kurtarmak için ve kuvvetle ümit ettiğimiz selâmete en kestirme yoldan emniyetle varmak için istinat ettiğimiz en sağlam bir kuvvettir. Böyle müthiş bir plan karşısında bulunduğumuzu her birimiz yüreklerimizde ayrı ayrı duymalıyız ve her birimiz bütün muhitimizde yetişmiş ve yetişecek çocuklarımıza telkin etmeliyiz ve kuvvetle, isyanla bu plânı bertaraf etmek mecburiyetinde bulunduğumuzu anlamalı ve anlatmalıyız etendiler. Bu projeyi tatbik etmek için düşmanlarımızın elinde birtakım kuvvetler ve doğrudan doğruya silâh kuvvetleri vardır. Bu kuvvetlerden birincisi Şarkta Ermeni kuvveti, Garpta Yunan Ordusu; İstanbul, Adana, Maraş, Urfa mıntıklarında tahşit edilmiş olan İngiliz ve Fransız kuvvetleridir. Bu projeyi vücuda getirmeye memur edilen Ermeni kuvveti üç zayıf fırkadan ibarettir. Bu kuvvet gerek Kafkasya'da gerek başka yerlerde İslâm anasıyla mahsur ve muhattır ve yukarıdan gelen içtimâî sele karşı, Bolşeviklerin mütemadiyen dünya inkılâbını vücuda getirmek için yaptıkları akına karşı şaşırılmış ve aciz bir haldedir. Bu kuvvet yani itilâf projesini bize tatbik ettirmek isteyen Ermeni ordusu böyle bir kuvveti haiz olmak şöyle dursun her gün etrafını ihata etmiş İslâm kuvvetlerinin taarruzlarının tehdidi karşısındadır. Orada, iman sahibi, azim sahibi olan o muhitte bizzat silahıyla, kuvvetiyle, hem taarruzu ve hem tedafüi mukavemet edecek kuvvetimiz vardır. Binaenaleyh imha politikasını Şarkta tatbik ettirecek bir kuvvet yoktur. Garpta tatbik ettirecek Yunan ordusuna gelince; Yunan ordusu bugün işgal etmek istediği yerlerde bütün kuvvetlerini ortaya dökmüş bir vaziyettedir. Bir milletin bir kısım arazisini işgal etmek kâfi değildir.²⁶ O milletin iradesine galebe etmek ve o milleti teslim icbar eylemek lâzımdır. Yunan ordusu bütün ortaya döküldükten sonra bizim irademize galebe etmek şöyle dursun o henüz bizim irademizin başladığı noktada bulunuyor. Binaenaleyh Yunan ordusunun taarruz hareketine bir hedef istihlal ve o hedefi iskat ile bizi teslim icbar edecek bir vaziyette değildir. Varmak istediğim, izah etmek istediğim netice şudur ki; bütün kuvvetini sarf etmiş olan Yunan ordusu bize aman dedirtmek için yeni bir vasıtaya malik değildir. Bundan sonra işleyecek zamanlar hep bizim lehimizde cereyan edecektir. İtilaf Devletlerinin tahşit ettiği kuvvetler ki bugün Adana ve Urfa havâlisinde bulunuyor. Bu kuvvetler biraz sonra izah edeceğim veçhile bugün bize aman demişlerdir. Bu kuvvetler *Urfa'yı, Maraş'ı işgal etmişler* ve daha büyük bir mıntıkaya ayak basmışlardı ve buldukları yerlerde emin bir surette yerleşmek şöyle dursun daha büyük istilâ mıntıkları tayin ediyorlardı. Fakat bu kuvvet de, biraz sonra izah edeceğim veçhile, bu projeyi kabul ettirecek mahiyette değildir.²⁷ İstanbul'daki İngiliz kuvveti ise kendisinin istihdaf ettiği **Boğazlar ve İstanbul** hududu içinde, müttefiklerine karşı olsun, bize karşı olsun asgarî fedakârlıkla tutunabilmek için muhafazai mevki etmekle meşguldür. Rumeli'de bulunan kuvvetlerimiz ise Yunan ordusuna ve müttefiklerine karşı daha gayrı müsait bir vaziyettedirler. Bunların ana vatandan ittisali denizlerle katolunmuştur ve her taraftan düşman muhacematına karşı münferit bir vaziyette bulunuyorlar. Bununla beraber Rumeli'deki vatandaşlarımız ve ordularımız daha büyük, daha kuvvetli bir azim göstermişler ve seferberlik ilân etmişlerdir. Sarahaten bütün efradı millet silâha sarılmıştır. (Allah muvaffak etsin sedaları) Ne kadar silâhları ve cephaneleri varsa kâffesini mevki istimale koymuşlardır.

Binaenaleyh onlar açık bir vaziyette olarak gelecek *Yunan ordusunu silâhla karşılayacaklarını bütün dünyaya ilân etmişlerdir*. Muvaffakiyetten Cenabı Hakkın tevfikânından ümit arız. Ancak hiç şüphe etmediğimiz nokta Rumeli'de ve Her yerde namusuyla sayılmış olan silâhımız bu kere de icabı namusu ifa edecektir. Rumeli'de netice ne olursa olsun bize teklif olunan imha projesini kabul ettirebilmek, arzı teslimiyete mecbur olmaya mütevakıftır. Biz ana vatan olan Anadolu'da, selâmet ve emniyetle neticeye varacağımızı ümit ettiğimiz harekâtın nihayetinde Rumeli de Anadolu ile beraber mevzubahis olacak ve Rumeli topraklarımızın hayatı temin olunacaktır.

Efendiler; Ermeni ve Yunan kuvvetlerinden ve bugün mevcut olan Fransız ve İngiliz kuvvetlerinden maada düveli İtilâfiyenin elinde başka kuvvetler yoktur diye bir ifade serdetmiyorum. Düveli İtilâfiyenin memleketlerinde daha büyük orduları ve teşkilâtları vardır. Fakat bugün buraya tahsis ettikleri kuvvetlerin

²⁵-T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920), I, s.38

²⁶- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 39

²⁷- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s.39

azlığı ve bizim aleyhimizdeki projeyi yalnız Ermeni ve Yunan ordularından bekledikleri, kuvvetli esbap ve istihbarata müstenittir. Birincisi; Fransız ve İngiliz milletlerine Türk milletinin imhası için maddeten gösterilecek bir menfaat yoktur. Bu proje hırsı istilâ ile, hırsı tagallüp ile zevk alan rüesanın projeleridir. Uzun bir harpten sonra yeniden zevk için, bir milleti diğer millete boğazlatmak suretiyle Fransız ve İngiliz milletinden kan istemek kolay bir şey değildir. Bununla beraber milletler büyük ordular göndermeyeceklerini her hal ve hareketleriyle ispat etmekle beraber, gönderebileceklerini farz etsek bile, Anadolu'muz ve dağlarımız kolay istilâ olunacak, yüz bin, iki yüz bin, beş yüz bin kişi ile bir ayda, beş ayda bir ucundan girilecek öbür ucundan çıkılacak yerler değildir. Allah bizim dağlarımızı tepelerine çikalım dünyaya karşı serbest, hür teneffüs edelim diye yaratmıştır. Bir millete esareti kabul ettirmek için milyonlarca kuvvet, senelerce vakit, milyarlarca servet sarf etmek lâzımdır.²⁸

Bunu biz kendimiz uzak vilâyetlerimizde ve meselâ Yemen ve saire de uzun müddet tecrübe ettik. Vesaiti bol olan milletler meselâ, *İngilizler Transvalda, Moranj'da, Fransızlar bütün müstemlekelerde tecrübe ettiler*. Bütün bu tecrübeler minelezel esir olan milletlere de yapılmıştır. Şimdi tecrübe edecekleri milletler minelezel hür olan milletlerdir. Eğer biz bizi imha etmek isteyenlere, birkaç milyon askere ve uzun zamana ve birçok mala, birçok servete lüzum olduğunu ispat ettiğimiz gün hayatımızı, halen ve istikbalen temin etmiş olacağımız gibi bize bakan bütün İslâm milletler de hayatlarını temin etmiş olacaklardır.

Esas mesele, ispat etmek mecburiyetindeyiz ki İstanbul'da oturup ve yahut herhangi bir telgraf merkezine oturup bütün memlekete telgraf çekmek ve bütün memlekette İngiliz, Fransız ve İtalyanlara karşı aman teslim olduk cevabını almak ihtimali olmasın. Bütün memleketi istilâ ettikten sonra bir tek dağ başı kalacak olursa o tek dağ başına da ayrıca kuvvet göndermek lâzım olduğuna düşmanlarımızı ikna etmeliyiz. Fransızlara karşı muharebe ediyoruz. Halk köylerinde toplanmıştır. Bidayette başladığımız zaman birçok yerlerde bizlere Fransızlar; tanklar, makineli tüfekler, toplarla ve ilah yürürler. Cephe zannettikleri yerlerden birçok ateşler açarlar ve giderler. Bin kişi on bin kişilik bir kuvvet iki günlük yol gider, gittikçe toplanır, ne ardı vardır ne arkası vardır. Şimdiye kadar hep böyle tecrübe edilmiştir üç gün evvel hepsi gitmişlerdir. Cephe zannettikler. Bir yere ateş ettiler. Bizimkiler hepsini tepelediler. Şimdi Adana ile Pozantı, bunlar alelade iki günlük yollarımızdı.

İstanbul'dan ve yahut bir sahilden başlayarak memleketin bütün dağları üzerine çıkmak kolay değildir. Bütün dağlarının üzerine çıkmak için milyonlar lâzımdır. Yalnız havf ve dehşete düşerek herhangi bir mahal ve cephenin el dokunulmamış yerlerini el dokunulmadan kendilerine teslim edemeyeceğimizi düşmanlarımıza bildirmeliyiz.²⁹

Binaenaleyh şayet Avrupa, milletlerinin menfaati olmayan ve bizce ümit edilmeyen harekâta vasi mikyasta tevessül etmeyi isterlerse onu da emniyete kalp ile, serinkanlılıkla karşılamaya hazırız. Her tarafı (Kerbelâ) yapacağız. Memleketin her karış toprağını ayrı müdafaa ve her yerin ayrı ayrı zapt olunmak lâzım geldiğini ispat edeceğiz.

Düşmanlarımızın elinde bize hazf ve dehşet vermek için tayyare vesaire gibi birçok vasıta vardır. Fakat şimdiye kadar hiçbir memleket tayyare ile zapt olunmadı ve hem de olunmayacaktır. Yalnız alışmayan bir memleket, havada tayyareyi ilk defa gören bir halk, ürkerler. İhtimal ki düşmanlarımız bunu da yapacaklardır. Şimdiye kadar tayyare hücumu yapmamalarının sebebi sözünde veya atiyen propagandasındaki tesiri izale ettirmemek içindir. Onlar bizi Afrikalılar gibi cahil ve ürkek bir millet zannediyorlar ve o kuvveti şimdiden sarf etmek istemiyorlar. Nitekim Adana havalisinde, Urfa havalisinde sarf etmektedirler. Fakat ora halkı bunları eğlenecek bir vasıta addetmektedirler. Binaenaleyh söyledikleri gibi birçok tayyare ile memleketimizin üzerinde, havada yapmak isteyecekleri akınların ilk tesiri manevisine galebe ettikten sonra, memleketimizi maddeten abluka etmek isteyeceklerdir. Lâkin bunun da hiçbir tesiri, hiçbir ehemmiyeti olmayacaktır. Çünkü abluka o millet için müessir bir vasıta olur ki Allah o milletin gıdasını hariçten göndermek üzere vermiştir. Bütün Türkiye muhasara edilse daha nakıs ve daha eksik şeylerle iktifa etmek mecburiyetinde kalırız ve fakat yine midemizin ihtiyacım temin ederiz, harp için bileklerimizde kuvvet bulunur. Allah bize bu imkânı bahsetmiştir. Binaenaleyh abluka ile esareti kabul etmek için açlık ve gıda tehlikesi de yoktur. İşte efendiler memleketimizin atisini, kuvvetle bizi teshir etmek, teslimiyete icbar etmek. Nokta i nazarından bu safahat ile görüyoruz. Söylediklerimde ciddi safahat vardır. Fakat her birine karşı samimiyetle düşündüğümüz safahat ve esbabı mukavemet de mevcuttur. Bizi arzı teslimiyete icbar için en kuvvetli bir vasıta daha vardır ki bu da nifakı dâhilidir. Düşmanlarımız halkımızın ananatından ve harbi umuminin millette bihakkın vücuda getirdiği intiba attan mahirane istifade

²⁸- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s 40

²⁹- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 41

etmeyi istiyorlar. Meselâ halk askerlikten yorulduğu için millete askerliğin ilga edildiğini bütün tekâlifin affolunduğunu ilân ederler. Milletimizin öteden beri gerek dinine ve gerek makamı saltanata merbutiyetini bilen düşmanlarımız, makamı saltanat ve hilâfetin elinde bulunan bütün kuvvetleri millet aleyhine zorla sarf ettiriyorlar ve bir propaganda yapıyorlar. Hâlbuki bu nifakı dâhilîde ihzar olunan harekât hep ecnebi harekâttır.³⁰

Mesela düşmanlarımız, işgalden evvel hazırladıkları Anzavur harekâtım işgal ile beraber ve bütün kuvvetiyle meydana çıkardılar. Anzavur harekâtı, Çanakkale Boğazını elde bulundurmak ve istihkâm atı arkadan temin etmek için İngilizler tarafından ihdas olunmuştur. Çanakkale'de, Kumkale'de ve tabyalarda bulun İngiliz kıtası doğrudan doğruya milletle temas etmeyeceği ve bunun için emin bir mıntıka lâzım geldiği cihetle. İngilizler bunu temin etmek vazifesini Aznavura vermişlerdir. *O, İngilizlerden her şeyi alarak onlarla bizim mıntıkamız arasında bir vaziyet ihdas etmek ve İzmir şimal cephesini kendisine verilen nüfuz ve memuriyetle doğrudan doğruya arkasından vurmak istemiştir. Bu suretle Yunan emeli kendiliğinden husule gelecek ve imha projesinde Şileden, Marmara'dan, Edremit körfezinden itibaren beynelmilel gösterilen mıntıkayı Anzavur temin etmiş olacaktır. İkinci hareket Düzce civarında olmuştur. Bu hareket daha mahirane tavazzuh etti. Düzce'de silâh patlamasını müteakip Aznavur İstanbul ve İngilizlerle doğrudan doğruya ittisal için hemen garba ve aynı zamanda Anadolu içine yayılmak için süratle şarka doğru tevessü etti. Hareket nokta i nazarından bilirsiniz ki İngilizler Eskişehir'de tutunmak istediler muvaffak olamadılar. Sonra Geyve'de tutunmak istediler yine muvaffak olamadılar. Marmara sahiline hâkim olmak ve bizi oralardan uzaklaştırmaktır. Bu harekât bizi Marmara sahilinden uzaklaştırmak için sureti mahsusa da ihzar edilmiştir ve bunu sulh muahedesi dedikleri proje sarahaten ifade etmiştir. Şile, İzmit, İznik, Edremit havalisini temin etmek için Düzce'de, Adapazarı'nda, Geyve de böyle Osmanlılarla İngilizler arasında bir mıntıka lâzımdır ki doğrudan doğruya Anzavur'un temin etmek istediği mıntıka işte bu mıntıkadır. Bu mıntıka harekâtı dahiliye ile istihdaf ettikleri gayeler, projelerde sarahaten ifade olunmuştur. Biz yalnız düşmanlarımız aleyhine kullanılacak silâhlarımızı, cephanelerimizi birbirimize karşı kullanmak, beyhude ifna etmemek için samimiyetle uğraşyoruz. İngilizlerin istediği dâhilî emniyet mıntikasını onlar İngiliz hesabına daha ziyade tevsi etmek için çalışıyorlar. Bizi arzı teslimiyete icbar için düşmanlarımızın elinde olan bu kuvvetli silâhın tehlikesini biz vaktiyle İstanbul'da gördük. Onun için bütün memleket dâhilinde elimizde bulunan vesaitle bir çok harekât yapmaya mecbur olduk.³¹ Adapazarı'nda doğrudan doğruya İstanbul'a İngilizlerle temas ederek ta Kastamonu, Ankara hudutlarına kadar yayılmış olan tehlike bir aralık ciddi safahat arz etmiş olduğu halde bu gün milletin sadakat ve imanı ve sevk ettiğimiz kıtaatın tehevürü karşısında kâmil muntafi olmuş, mahvolmuştur. İngilizlerin istediği Bolayır, Çanakkale, Gelibolu ile doğrudan doğruya bizim milletimizin malı olan istihkâm arasındaki Anzavur'u temizledik. (Alkışlar) İngilizlerle doğrudan doğruya temas hâsıl ettik. Karşımıza çıkacak yeni düşmanlarımızın kâffesini tepelemek için mücehhez bulunuyoruz. Arz ettiğim harekât ihzar olunan dâhilî fitne-ve harekâtın en mühimleridir. Yine şuradan buradan bulunmuş bir iki serseri herhangi bir menfaati temin etmek için yine Hazreti Padişahı öne sürerek Hazreti Padişah askerliği affetti, vergileri afetti sulh oldu. Binaenaleyh memlekette din ve imam olan bizim arkamıza düşsün, diye etrafına birçok halk toplayarak muhtelif telgraf merkezini basmak ve etraftaki zavallı köylüleri ellerine almak için teşebbüs ettiler.³²*

Bu hadise yirmi gün evvel Yeni han civarında görüldü ve köylere heyetler çıkarılarak kendilerine nasihat edildi. Dağıldılar ve nasihate inanmış gibi güründüler. Fakat hakikati gören, milletimizin iradesine ve sizin itimadımıza istinat eden bizler aldandığımızı bilmekle beraber iki hayatı sıyanet etmek e kârdır diyerek daha leysin harekât ve tedbir ile meseleyi halletmek istedik. Fakat maatteessüf Yeni han civarında da bir mahiyeti tedibiye, onlar için de her taraftan tedbiri askeriye almaya mecbur olduk. Yakında netayici katiyeyi ve üseranın derdest ve tenkil olunduklarını Meclisi Âlinize tebliğ edeceğimizi ümit ediyoruz. Bu hulâsa ile düşmanlarımızın bizi arzı teslimiyete icbar için ellerindeki nifakı dahilî silâhına kâfi derecede nazarı dikkati celp etmiş olduğumuzu zannediyoruz. Nifakın en büyük tehlike olduğunu hepimiz bilmekle beraber bu hususta her gün her rast geldiğimize ne kadar çok tekrarda, ne kadar çok irşatta bulunursak bizzat düşmanlara karşı kendi mukavemetimizi bir kat daha ispat etmiş oluruz. Biz daha müşkül safahat içinde iktiham edilmiş olan bu müşkülâtın âtiyen de iktiham edileceğini itimat ile ümit ediyoruz.

Daha bir sual karşısında bulunduğumu zannediyorum. Bütün bahsettiğim, esbap ve safahat mukavemettir. Bizi teslime icbar için kullanacakları vesaitin her birisine karşı birçok esbabı mukavemetimiz vardır. Fakat

³⁰- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 41

³¹- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 41

³²- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 42

ne olacak, mukavemet ede ede kendimiz için gördüğümüz mahreç nedir ki bu Millet Meclisi tarafından istizah takririnde Yunanlıları ve Fransızları memleketimizden tart etmek için onlara takaddüm ederek bizim taarruza geçmemiz arzusu şeklinde izhar edilmiştir." Oraya gelmek istiyorum. Biz esbabı mukavemetimizi temin ederek yalnız mukavemet suretiyle de neticeye erişileceğine kaniiz. Şarkta başlayan Rus inkilâbı içtimaiye durmadan ilerliyor. Bugün Kafkasya'da bundan bir ay evvelkine, iki ay evvelkine nispetle ahvalde daha ziyade Küşayış vardır. Ermenistan son ay zarfında iki üç defa hükümet değiştirdi. Hükümet bir partiden diğer partiye geçti. Birbirine taban tabana zıt hükümetler mevki iktidara geldi ve şimdi Bolşeviklerle doğrudan doğruya temastadırlar. Gürcistan Hükümeti bir İngiliz Hükümeti idi. Bundan bir buçuk ay evvel bitaraf bir hükümet oldu. Şimdi de Bolşevik bir hükümet oldu ve şu dakika İngilizlere ilânı harp eden bir hükümet olduğundan bahis olunuyor. Burada inkilâbatı içtimaiye ye doğrudan doğruya cüretle girilmiş bir vaziyet vardır. Orada kendi memleketlerini Ermenilere karşı muhafaza etmek için hücumlar, hazırlıklar vardır. Rus inkilâbı şeklinde başlayıp bütün cihanı istilâ etmek yolunda durmadan ilerleyen sel, garp milletlerine tesiratını her suretle gösteriyor. Biz bu safahatı, safahatı siyasiye ve içtimaiyeyi günü gününe takip ediyoruz. Şekil ve vaziyet o haldedir ki bugün bizden itibaren şarka doğru başlayan bütün milletler garp milletleriyle müsâlâha etmemişlerdir. Muhakkaktır ki dünyanın yarısı diğer yarısı ile mütemadiyen muharip halde bulunacak ve müsâlâhaya kendi hayatım, kendi kuvvetini, kendi mevcudiyetini muhafaza etmiş bir millet olarak iştirak edeceği umumî nokta i nazardan bize selâmet yolu gösteren bu safahattan maada doğrudan doğruya Yunanlıları ve Fransızları memleketimizden çıkaracağımıza kuvvetli ümitlerimiz vardır. İhtimal ki bizi sulh şeraitine icbar etmek için bugünlerde Yunan ordusunu yeniden bir takım harekâta sevk edeceklerdir. Hâlbuki biz Yunanlılara karşı kuvvetlerimizi kâmil sarf etmiş değiliz. Binaenaleyh istihzaratımızda, mukarreratımızda, harekâtımızda Yunanlılara bir taarruz ederek onları memleketimizden atabileceğimizi ümit ediyoruz. Yunanlılara karşı memleketimizi muhafaza etmek için yalnız müdafaadan, yalnız mukavemetten başka çaremiz yoktur demiyoruz. Mukavemet ediyoruz ve edeceğiz. Harekâtın bütün inkilâbat ve safahatını iktiham edeceğiz ve nihayette fırsat ve tertibat ihzar ederek Yunanlılar münhezimen memleketimizden çıkaracağımızı ümit ediyoruz.³³

Fransızlara gelince; Fransızlar Maraş şimalinde idiler. Urfa'yı işgal etmişler. Pozantı şimaline gitmişlerdi. Geçen Meclisi Mebusanın intihabı sırasında İstanbul'da bir- çok defa müracaat olundu hep avutucu cevaplar vermekle beraber gazetelerinde ve ricali siyasiyenin ifadelerinde sarahaten Sivas'a ve Diyarbakır'a kadar inmek arzularını izhar ediyorlardı. Fransız miralayını arabasına binerdi. Merdine ve Diyarbakır'a geliyor, konsoloshane tesis edeceğim, diye telgraf çekerdi. Herkes bilirdi ki bir müddet sonra idare teessüs edecektir, nasıl Adana'ya girmiş ise oralara da girecektir. Hâlbuki bu kadar Müslüman'ı hiç yerine koyarak müstahzar bir vaziyet alan Fransızlar bugün Maraş tan bütün dünyanın tahdîdatına rağmen sopa ile kovulmuşlardır. Bugün Antep cenubundadırlar. Urfa'dan atılmışlardır. Fırat ve Cerablus civarında, Arappınarı'nda güç hal tutunmağa çalışıyorlar. Bütün nıkatı ayrı ayrı muhasara ettik ve düşürdük. Biz heyeti ihtilâliyeyiz. Kendilerinin teçhizatı mükemmel olmakla beraber bizimle temas etmekten başka çare olmadığını anlayarak adam gönderdiler. Vaziyeti beraber iki eş heyet gibi tetkik etmişizdir ve bizim teklifatımızı muvakkaten kabule mecbur olmuşlardır. Binaenaleyh Fransız Heyetiyle tatili muhasamat suretinde yaptığımız muvakkat bir askerî mukaveleyi izah etmek isterim: Mayıs'ın otuzundan itibaren yirmi gün müddetle Fransızlarla aramızda tatili muhasamat olacaktır. Bu müddet zarfında mahsur olarak memleketimiz dahilinde kalmış olan yerleri tahliye edeceklerdir. Bunlar Pozantı ile Sistir. Burada bulunan kıtalarını kendilerine iade edeceğiz. Memleketimizden çıkacaklardır. Şimdi aldığımız malûmata göre tatili muhasamata vakit kalmadan bizim askerlerimiz cebren almışlardır.³⁴

Antep bu günlerde müşkül vaziyet geçiriyor. Antep civarında muharebe oluyor. Yakında kuvvet gönderdiler. İçeride Fransız kuvveti vardır. Ahali kendisini müdafaa ediyor. Antep cenubunda yeni bir muharebe oldu. Bizim kıtaatımız şimale çekilmeye mecbur oldular. Fransızlar takip ettiler. Muvaffak olduk zannı ile tepelendiler. Antep'in cenubuna çekilmeye mecbur oldular. Yalnız Antep şehri içinde müsademe devam ediyor. Onun için Fransızlarla yaptığımız müzakerede Antep şehrinin tahliyesinde ısrar ettik. Mecburiyetlerinin derecesini tasavvur buyurunuz ki kendileri için müsait telâkki olunan yerlerde de bizim şeraitimizi kabul ve şehri tahliye ederek bizim memurlarımıza serbest bir surette bırakmaya muvafakat ettiler. Bunu yapıp yapmayacaklarını bekliyoruz. Yapacaklarını söylediler, muvafakat ettik. Antep'in tahliyesiyle beraber diğer yerleri de tahliye etmek üzere yirmi" gün mütareke yapacağız. Mütareke yirmi günlük tatili muhasamattır. Bu tatili muhasamayı Adana mıntikasının tahliyesine mukaddeme addettiğimizi Fransızlara söyledik. Fransızlar bu müddet zarfında şifahen Adana mıntikasının tahliyesini tekrar

³³- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 42

³⁴- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 42-43

müzakereye girişmek ihtimalini ima etmişlerdir. Kendi imanımıza, kendi kuvvetimize müstenit olmayan hiçbir taahhüde inanmadığımız için bu müddet zarfında Adana'nın ve diğer mıntıkların tahliyesinden başka çare olmadığını da ayrıca kendilerine irae etmek istiyoruz. Bu tazyik ile ümit ediyoruz ki yeniden Fransızlar bizimle temas edeceklerdir. Husule gelecek netice ve safahatı ayrıca Heyeti Celilerine arz edeceğiz.³⁵

4.2. Bir Mebus — Şeraiti mütareke nedir ve kaç maddeden ibarettir?

4.3. İsmet Bey (Devamla) — Arz ettim, efendim! Yirmi gün müddetle tatili muhasamat edilecek. Bu müddetin ilk on günü zarfında Antep şehriyle Sis ve Pozantı mevkiileri tahliye olunacak. Antep şehri civarındaki Fransız kuvvetleri Fransız ordugâhına gidecek. Fransız üserasını iade edeceğiz. Buna mukabil gerek asker olarak ellerinde esir bulunan ve gerek sair suretlerle götürülenleri iade edeceklerdir. Biz de Fransız kuvvetlerini Adana ve Tarsus'a salimen göndereceğiz. İstanbul2un işgal olunduğu günkü vaziyetten bu günkü vaziyetimiz daha muvaffakiyetli ve daha kuvvetlidir. İşgal günü düşmanlarımız hiç bir mevcudiyeti olmayan ve bütün merkezi faaliyeti ellerine geçirerek perakende ve düşük bir halde bulunan bir millet karşısında idiler. Dâhilî harekât için uzun müddetten beri ihzar ettikleri gerek Anzavur' kadar elleri vardı. Bu gün harekâtı dâhiliye ile bizi yere vurmak için besledikleri ümitler bertaraf edilmiştir. Harekâtı askeriye i hariciye nokta nazarından onların bekledikleri inhilâl şöyle dursun, bilakis bizimle vuruşan düşmanlar bizim şeraitimizi kabul edecek bir vaziyete girmiştir. Binaenaleyh takirde azayı kiramin mevzuubahis ettikleri iki ay zarfında ne yapılmıştır sualine kısa olarak vaziyeti siyasiye ve askeriyemiz daha kuvvetli ve daha emin bir hale konmuştur cevabını emniyetle vermemize müsaade buyurunuz.³⁶

4.4. Fevzi Paşa. (Kozan) — Geçen celsede İsmet Beyefendinin verdiği şu izahat üzerine ilâve edecek bir şey yoktur. Ancak ordunun tanzimi, elindeki silah ve cephanenin hüsnü idare ve tevzii, talim ve terbiyesinin bihakkin yapılabilmesi için bazı tedbir ittihaz ettik. Onları arz edeceğim.

Bidayette ordu, mütareke ile muattal bir vaziyete konulmuş olduğu için millet hukukunu kendi silâhıyla müdafaya kıyam etti. Bittabi bu müdafaa esnasında yer yer bir takım şahsiyetler belirdi ve her tarafta bazı teşkilâtı mahsusa vücut buldu. **Düşmanın bizi mahva karar verdiği gerek muharebe ve gerek mütareke zamanında tamamıyla belli olmuştur.** Bunun için elimizdeki silah doksan bin sandığa yakın cephane Kütahya'dan İstanbul'a celp olundu ve ancak bundan sonra bizi büsbütün İngilizler cephanesiz kıyas ederek tedbiri zecriye ye başladılar. Fakat aldandılar. Bugün elimizde onların kapak takımını aldıkları bir takım silah vardır ki biz onların gerek yeniden yapmak için lâzım gelen modellerini, gerekse İstanbul'da hıfzettikleri mahallerde asıllarını elde ederek buraya celp ettik ve bugün düşmanlarımızın zan ve tahmininden fazla gerek çapça, gerek miktarca, gerek adetçe silaha malikiz. Bununla beraber mademki elimizde bir fabrika yoktur, ne kadar cephanemiz olursa olsun herhalde bunun da haddi muayyeni vardır. Bunu da düşünerek, Trablusgarp muharebesinde olduğu gibi, deniz aşırı silah ve cephane kaçakçılığına da teşebbüs ettik ve bundan başka şark tarafından ilerlemekte olan kuvvetlerden de lâzım gelen silah ve cephaneyi elde edeceğimizi ümit ediyoruz. Yalnız bütün bu şeyler, elimizde bulunan silâhlar muhtelif yerlerde bulunduğundan bizde müşkül nakliyatı icap ettirdiği için silâhın bir kısmı Konya'ya gitmiş, bir kısmı burada kalmış, bir kısmı Bursa'da bulunuyor, bir kısmı Diyarbakır'a kadar gitmiş, böyle muhtelif yerlerde bulunan silaha ile muhtelif unsurları toplayarak yeni yeni cüzü tamlar teşkil ediyoruz. Mütareke mucibince düşmanlara verdiğimiz kuvvei umumiyelerde düşmanlarımız bizi pek basit insanlar zannettikleri için bu yapılan tertibatı anlamadılar. Onlar ancak tamam silah olarktan miktarlarını alıyorlardı ve o tamam silahın gerek nişangâhlarını, gerekse kapak takımlarını aldıktan sonra meseleyi hallolmuş zannediyorlardı. İşte silahların böyle muhtelif yerlerde bulunmasından dolayı onların elinden bir hayli esliha/silah ve bir hayli cephane kurtarmış olduk. Bundan başka efendiler, İstanbul'dan lâzım gelen bazı ecza ve bilhassa cephane ve silâh yapmakta mahir ustalar celbine teşebbüs ettik ve öyle ümit ederim.³⁷ ki İngilizlerin zannettikleri cephane buhranı hiçbir zaman hâsıl olmayacaktır. İngilizlerin birinci emelleri cephanemizi bitirmek: ve bu dâhilî ihtifallerde istihdaf ettikleri mühim maksatlardan birisi de elimizdeki cephaneyi bir birimize sarf ettirmek ve bu suretle bizi muharebe edemeyecek bir hale getirmektir.

İkinci cihet askerin talim ve terbiyesi meselesi olduğunu arz etmiştim. Malûmu âlinizdir ki biz efradı cedideyi kışlalarda toplu talim ve terbiye ve bunların iaşe ve elbisesini temin etmeden elbise-i mahalliyeleriyle şevke mecbur oluyoruz. Bunlar şüphesiz ki muntazam bir ordunun göstereceği kabiliyeti

³⁵ -T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 43

³⁶ -T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 43

³⁷ -T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 44

gösteremiyorlar. Onun için seyyar jandarma kıtaatı teşkil ediyoruz ki yakında kanunu Meclisi Âlinize arz edeceğiz. Bu kıtaat sırf dâhilî mesailin hallinde istihdam olunacaktır ve icap ederse cephelere sevk edilecektir. Bu kuvvetlerin teşkilini müteakip etrafa yayılmış olan bütün nizamiye kıtaatımızı kolordu muntikalarına tahnit edeceğiz ve burada bunlara alay yahut tabur halinde muntazam bir askerlik hayatı öğreteceğiz. Gerek işelerine, gerek libaslarına bihakkin bakacağız ve bu suretle düşmanın muntazam yapacağı hücumlarda muntazam bir kıta ile karşılıklarına çıkmak imkânını istihlal edeceğiz. Cephelede şimdiye kadar Kuvayi Milliye tarafından istihlal edilen muvaffakiyet şayanı şükran olmakla beraber katî bir netice istihlal için her halde kuvvayı muntazama ya ihtiyaç vardır ve bilhassa emir ve kumandanın müselsel ve muntazam olması lâzımdır. Bunu da düşünerek İstanbul cephesine, Yunan cephesine, yani İzmir cephesine, Adana cephesine karşı yeni kumandanlar ihdas ve bu suretle eldeki mevcut kadroları yavaş yavaş mas ederek düşmanlarla muntazam bir muharebe etmek imkânı hâsıl olacaktır. Ancak bu kadar muğlâk ve karışık olan işlerin defaten tanzimi mümkün değildir. Bu imkânı istihlal etmek için biraz zaman lâzımdır. Hâlbuki düşmanlarımız bir taraftan kuvvei maneviyemizi sarsmakla beraber diğer taraftan da teşkilâtımızı ziruzeber etmek istiyorlar ve daha doğrusu binamızın temelini oyarak tamamıyla göçecek bir vaziyete koymak istiyorlar ki kendilerinin sevk edeceği askerler bir kurşun atmadan, belki de bir Avrupalının burnu kanamadan memleketimizi istilâ etsinler. İşte efendiler, ancak bize düşmanın bu tasminatını tamamıyla anlayarak lâzım gelen tedbirleri ittihaz etmek sayesinde memleketimizin tamamîyetini muhafaza edeceğimize kaniiz. Bugün ihtilâlî dâhilî ika etmek hususunda İngilizlerle Ferit Paşa milyon liraya yakın bir tahsisat vererek külliyyetli maaşlarla kuvayi inzibatiye namı altında bir takım serserileri toplayıp memleketimize musallat ediyorlar. Bunlar İngiliz ordusunun pişdarı olmak üzere ihzar olunuyor ve İngilizler, bizim memleketimizi kanımızla, paramızla istilâ etmek istiyorlar. İran'a da bunu böyle tatbik etmek istiyor. Hindistan'a da böyle tatbik ediyor.. İngilizlerin yegâne plânı bir milleti içinden yıkmaktır. Bir millet ki bunu anlar ve bir kaya gibi kendisi üzerine gelecek fesadattan, dâhilî ve haricî hücumlardan sarsılmaz, bünyesinde bir gedik açılmaz; o millet hiçbir vakit mahvolmaz ve mahvedilemez. Biz İngiliz istilâsından ve İngiliz tasallutundan korunmak için ancak kendimizi gedik açılmaz sağlam bir kaya gibi göstermek mecburiyetindeyiz ve bunu da yaptığımız teşkilât maddeten temin edebilir. Ancak bu teşkilâtın semere dar olması için milletin ruhunda bir azmi kavi doğması lâzımdır. Bugün hepimiz biliyoruz ki mağlup olduğuna kani olan bir millet silâhını atmadan da mağlup olmuştur. Ancak mağlubiyetini tasdik etmeyen bir millet muharebeye devam edebilir. Bugün harbi umumî bitmemiştir. Efendiler, henüz hiçbir devletle bir müsaleha akd olunmamıştır. Bir Alman muahedesi var. Fakat her gün Almanlar tufanı itiraz yağdırıyorlar ve her gün bir maddesini tatbik ettirmek için yeniden bir harp tehlikesine Avrupa maruz bulunuyor. Bir Macar var, henüz daha müsâlâhası yapılmamıştır. Bir Bulgar var, ilk fırsata muntazırdır ve bunun karşısında bir Rusya vardır ki büsbütün teşkilâtı mevcudu değiştirmek istiyor. Muahedelerin hiçbirini kabul etmiyor, keenlemyekün addediyor. Bundan başka bir âlemi İslâm vardır ki garbin esaretinden kurtulmak istiyor. Artık boynuna geçirilmek istenen boyunduruğu kırıp atmak istiyor. Bu kadar müşevveş ahval içinde devam eden bir harp, şüphesiz ki, düşmanlarımızın galebesiyle netice pezir olamaz. Âlemi insaniyet esareten rugerdandır. Herkes bugün İngilizlerin dünyaya takmak istedikleri esaret zincirini kırmak istiyor. Bizim milletimiz hiçbir zamanda esaret zincirini taşımamıştır. Bugün şunu da arz edeyim ki zafer ancak imanı tam olanlarındır. Eğer biz içimizde, kalbimizde düşmanlarımızın buraya ayak basmamasına azmi katî ile iman edersek basamaz efendiler, şüphesiz bu kadar fedakârlığa mukabil millet parlak bir istikbal bekliyor ve bu istikbal ancak şarktan doğacak istiklâl güneşi bize vaat ediyor.³⁸ Bu gün ordunun tensiki, lâzım gelen malzemenin ihzârı ve memlekette kuvayi müdafaanın azamî derecede istifade bahş bir hale vazı için şüphesiz hükümetinin müştereken yapmış olduktan harekât maatteessüf cümlelerinin malûmudur ki paraya ihtiyaç vardır. Bu tanzim etmekte olduğumuz bütçe biraz dolgundur. Lâkin istiklâlini muhafazaya azmetmiş olan bir millet, kanının son damlasını akıtmağa hazırlanmış bir millet son habbesini vermek fedakârlığında da bulunacaktır. Şüphesiz bu parayı Maliye Nazırı Beyefendi lâzım gelen kanunlarla isteyecektir. Ancak bendeniz azayı kiram hazeratından istirhamım yakında takdim edeceğim bütçenin hemen ittifakı ara ile kabulü meselesidir, İnşallah bu bütçemiz son harp bütçesi olur ve bununla millet esarete girmek istemediğini bir kere daha âleme ispat etmiş oluruz.³⁹

4.5. Mustafa Kemal Paşa (Ankara) — İsmet Beyefendinin vermiş olduğu izahat meyanında Fransızlarla yapılan bir mütarekeden bahis olunmuştur. Bazı fikirlerde bu yapılan mütareke name hakkında tereddüt hâsıl olduğunu hissettiğim için yalnız bu noktayı izah etmek isterim.

Biz mütarekede bilmukabele ne fedakârlık yaptık sualini şu tarza kalp etmek istiyorum. Yapmış olduğumuz bu itilâfi muvakkat ile biz ne kazandık? Askerî, siyasî kazandıklarımızı arz edeceğim: Fransız cephesinden

³⁸- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 45

³⁹- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 46

gelen mebus arkadaşlarımız bilirler ki orada bulunan kuvvetlerimizi bu günkü zihniyetimize göre takviye, teşkil, tensik etmek için az çok zamana ihtiyacımız vardır. Şimdi izahat veren Fevzi Paşa Hazretlerinin de bahsettiği ve daima mebus arkadaşlarımızın da birçok defalar bahis eylediği bir şey var, o da kuvayi milliyenin tensiki ve hüsnü halli meselesidir.

Takdir buyrulur ki "hali harekette, hali muharebede bulunan kuvvetlerin böyle nazarî şekillerde tatbikine imkân yoktur. Arzu edilen bir şekilde tatbik edebilmek için az çok zamana ihtiyaç vardır. Bu zamanı kazanmak için bu fırsattan istifade etmek istiyoruz. Mütareke için emir verdik, yirmi gün bir zaman kazandık. Derhal noksanlarını, teşkilât ve hazırlıklarını ikmal etmelerini ve bu zamanda hiç bir taraftan taarruz olunmayacağını kendilerine yazdık. işte askerlik nokta i nazarından kazandığımız budur. Mamafih varidi hatır olan bir mahzur var ki, bu daima varittir ve bütün müzakeratımızda daima bu noktayı esas olarak tutmuşuzdur, o da yirmi günlük bir fasıla i muhasamatta orada bulunan kuvvetlerimiz milis ve halk kuvveti olduğu için bir defa bunlar dağılırsa, kendi kendilerine giderse tekrar bunları toplamak ve bu gün mevcut olan ciddiyet ve salâbeti askeriye iade etmek müşküldür. Bu cidden arz ettiğim gibi varidi hatırdır. Fakat biz terki muhasamat tebliğini açık olarak yaptığımız gibi şifre olarak ikinci şıkta arz ettiğim gibi tebliğ ve lâzım gelen tedbiri ittihaz ettik, işte askerlik nokta i nazarından temin ettiğimiz fevait budur.

Şimdi siyasî noktai nazardan temin ettiğimiz fevaidi/faydalar de arz edeyim: Şüphe yok ki gerek Heyeti Celileleri ve Heyeti Celilelerinin tevkil ettiği ve bilfiil Türkiye'nin mukadderatını idare eden heyeti icra iyemiz itilâf devletlerince henüz tanınmamıştır. Memleketimiz ve milletimizin mukadderatım hal ve fasletmek için düşmanlarımız Ferit Paşaya müracaat ederek onunla hal ve faslı davaya çalışıyorlar. Binaenaleyh Avrupalıları bu çürük ve gayri meşru müracaatgâhtan sarfı nazar edip doğrudan doğruya milletimize ve milletimizin mümessillerine müracaat ettirmek, istihsal edilecek muvaffakiyetin en parlağıdır. İşte bu siyasî faydayı temin edebilmek için imzaları tahtında bir müzakere i siyasiye ye girişmeyi faydalı addetmek lâzımdır. Vakıa buraya gelmiş olan heyet bütün Avrupa'ya ilân edilmiş bir heyet değildir. Fakat kendilerini gönderenler tarafından tamamen salâhiyet sahibi olarak gelmişlerdir. Bu heyet şifahî beyanatında ve gerek tahriren keşide etmiş oldukları telgraflarda daima Türkiye Büyük Millet Meclisi ibaresini yazmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine hitap etmiştir ve. bu kâğıda da o suretle vazı imza etmişlerdir. Bu umumî faydadan başka maddî olarak siyasî fevait de vardır. Malûmu âliniz sulh şeraiti meyanında Kilikya'ya taallük ^den noktalar tetkik edilirse görülür ki Kilikya'yı Suriye'den ve Suriye'yi Kilikya'dan ayıran bir hudut vardır ve bu hudut Ceyhan'dan geçer, Kilis, Antep, Urfa ve Mardin'i ihtiva eder. Bu isimlerini saydığımız mevakı Suriye'den addedildiği halde akdedilen mütareke namede böyle bir ifade yoktur. Nitekim Kilikya tahliye olunacaktır diyerek tarafımızdan resmen ifade olunmuştur.⁴⁰

Binaenaleyh biz şimdi böyle bir müsâlâhanameyi tanımıyoruz ve tanımayacağız. Fakat bizim tanımamamız kâfi değildir. Avrupalılara da, müsâlâhayı yapanlara da tanıtmamak lâzımdır. işte Fransızlarla giriştiğimiz münasebatta bu noktayı da temin etmiş bulunuyoruz. Efendiler, bizimle karşı karşıya gelen Fransızlar arz ettiğim hududun garbından, Kilikya'ya ait bazı aksamdan, Sis'in tahliyesinden ve en nihayet bütün Kilikya'nın tahliyesinden bahsetmişlerdir. Fakat Antep'in ve o civardaki arazinin tahliyesinden bahsetmemişlerdir ve daima ondan kaçmışlardır, işte biz onlara böyle bir hududun olmadığını ve bizim için yalnız bir Kilikya meselesi değil bir cenup hududu olduğunu ve bu hududu millinin şimalinde kalan bir zerremi türabı bile düşmanların elinde bırakmayacağımızı ispat için Antep şehrinin de tahliyesini şartı esasî olarak serdettik ve efendiler bunu temin ettik.

Binaenaleyh Fransız murahhasları aldıkları salâhiyeti de belki tecavüz ederek bizimle yapmış oldukları itilâfta yalnız Kilikya değil, alelhtlak Fransızlarla hali temasta ve hali muhasamatta bulunduğumuz yerlerden bizim talep ettiğimiz noktaları tahliye muvafakat etmişlerdir. Maksat yalnız Sis, Pozantı'nın ve Antep'in tahliyesi değildir, kendileriyle vuku bulan müzakerelerimizde bunu gayet vazıh olarak söyledik, ki bizim bir teklifimiz vardır o da toprağımızı kamilen tahliye etmenizdir. Bu maksadı aslinin husulünü teklif eyledik Bunu böyle kabul etmişlerdir ve bizimle anlaşmak yolunun ancak bu noktadan geçtiğine kani olmuş ye iman getirmişlerdir. Binaenaleyh bu yirmi gün, daha. esaslı bir itilâf yapmak için murahhasların salâhiyet almak üzere Paris'e gidip gelmesine yardım edecek bir zaman gibi telâkki ediliyor. Efendiler, bizim hesabımız şudur ki Fransızlar cidden itilâf etmek istiyorlar. Çünkü maddeten bizimle uğraşmak menfaatlerine mugayirdir ve belki buna mukabil Suriye'deki menfaatlerini azamî derecede temin etmek isterler, işte onları. bizimle itilâfa yanaştıran sebep budur. Suriye'deki menfaatlerinin ihlâl edilmesine belki biz de maddeten muhalefet etmekten sarfı nazar edeceğiz. Fakat böyle bir fedakârlık

⁴⁰- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 46

ancak menafimizin temin edileceği kanaati hâsıl olduktan sonra olabilecektir. Binaenaleyh Kilikya ve cenup havalisinden gelmiş olan arkadaşlarımız müsterih olmalıdırlar ki bu yapılan itilâfi muvakkatte de maddeten askerlik nokta i nazarından pek çok şeyler kazandık, zarar etmiş değiliz. İnşallah kari ben neticeyi göreceğiz.⁴¹

Silâh meselesi hakkında bir sual varit oldu ve bendenizden evvel izahat veren zat ve Müdafaa i Milliye Vekili Paşa Hazretleri, mevcut olan silâhlarımızın müdafaa için kifayetini izah ve muhtaç olduğumuz silâhların tedarik yollarını da ima buyurdular efendim. Bendeniz bu noktayı daha ilave etmek isterim ki hem müdafaa ve hem de taarruz için silâhımız vardır. Ondan sonra muhtaç olduğumuz silâhları da düşmanların elinden alacağız efendim.

4.6. Sırrı B. (İzmit) — Vuku bulan şu beyanat, Heyeti icraiye'nin bu gün vuku bulan beyanatı şüphe yok ki bizim maddiyat ve maneviyatımızı takviye etmiştir. Ancak sizden evvel izahatta bulunan Müdafaa Vekili Paşa Hazretlerinin beyanatı arasında mahrem. addettiğim bir kaç maddeden başka aramızda İfşa edilmemesinde bendeniz bir fayda hafiye göremiyorum ve zannedirim ki onların bilinmesinde bizim için fayda vardır ve zaten bilinmemesini icap ettiren ahval de yoktur. Hafî veya bir açık celsede söylesinler takdiri kendilerine aittir.

Mütalâatımın ikinci maddesi de Bolşeviklere taallük edecektir. Görüyorum ki münakaşamız her ne vakit bu maddeye temas etse mutlaka tabiri amiyane bir yan çiziyoruz. Sununla hiç bir zaman ihtilât etmeyi istemiyoruz. Diyoruz ki şarkla birleşelim, necatımız şarktan gelen tesir neticesinde husul bulacaktır. Bunu hararetle alkışlıyoruz. Fakat heyeti icra iyeye demiyorum ki, mademki bu milletin ruhu bu merkezde tebellür ediyor memleketin, vatanın ve hatta dinin selâmeti şarktan gelen seylapın önüne katılmakta bulunuyor, siz şimdiye kadar ne düşündünüz? (Bravo sedaları) Garbin her vakit üzerimize havale ettiği imha politikasına karşı mukavemet edebilmek için ancak şarkı gösteriyoruz ve sonra yine onunla içli dışlı olmaktan ihtiraz ediyoruz. Sarıda temasta, şarka teslimi nefis etmekte bir fayda maddiye görüyorsak bunu vaktiyle yapmalıyız. Zira Kafkasya'da bizimle itilâfa menafi icabından zıt bir millet vardır. O millet ki; bizi doğramakla zevk alıyor. Bizden evvel bizim menafimize muhalif olarak Bolşeviklerle bir mukavele akdederlerse biz ne yapacağız? İcap etmez mi ki biz onlardan evvel davranalım da menafi vatani yemiz ve menafii milliyemiz neyi icap ediyorsa onun üzerine bir mukavele akdedelim. Bendeniz teklif ediyorum. Heyeti icraiye bunun hakkında ne biliyorsa bize söylesin ve Meclis te ittihazı meslek buyursun. (Alkışlar)

4.7. Mustafa Kemal Paşa (Ankara) — Efendiler, Mebus Sırrı Beyefendinin vuku bulan beyanatında Bolşevikliğe atfedilmesi lâzım gelen ehemmiyet ve bu ehemmiyete nazaran heyeti icraiye'nin ne gibi teşebbüsatta bulunduğu veya bulunmadığı suali mevzudur. Şüphe yok ki Bolşeviklik cereyan ve istilâsı ve muvaffakiyeti cümlece malûmdur. Bunun hakkında söz söylemeyeceğim. Fakat yine söylemek isterim ki Bolşevikliği lüzumu kadar ehemmiyetle herkes gibi Heyeti icraiye de, biz de mütalâa etmiş ve lâyük olduğu ehemmiyeti vermişizdir ve zannediyorum Müdafaa Milliye Vekili Paşa Hazretlerinin izahatlarında şarktan bahis olundu ve şarktan bir şemsin tuluu intizarında bulunulduğu zikredildi. Evet, demek ölüyor ki biz Bolşevikliğe ve harekâtına ve Bolşeviklerden edebileceğimiz istifadeye bigâne değiliz. Binaenaleyh kemali emniyet ve itimatla arz ederim ki Bolşeviklerle ittifak ve ihtilât için, temin ve teşriki harekât için maddeten heyeti icraiye esbabına tevessül etmiştir. Yalnız Heyeti icraiye bu bapta teşebbüsünde gayet müdebbir olmak lüzumunu kabul etmiştir. Şöyle ki; bir defa muhafazai mevcudiyet ve temini âmaji milliyemiz için istinatgahı hakikî hariçte değil, dahilde kendi vicdanımızda bulmak prensibini Heyeti icraiye kabul etmiştir. Çünkü kendi kuvvetimizi nazarı dikkate almaksızın hariçten, şuradan buradan gelecek kuvvetlere istinaden emel takip edersek ve o kuvvetten ve o imdattan muavenet de gelmezse sukutu hayale uğrarız. Bunun için iptida kendi kuvvetimize ehemmiyet veriyoruz. Fakat kendi kuvvetimize düşmanlarımızın adedinin çokluğunu nazarı dikkate alarak kuvvet ilâve etmek bir farizadır. Bu suretle bittabi şarktan gelmesi muhtemel olan müspet kuvvetlere iltifat edeceğiz. Ancak bu noktada iki ciheti bir birinden tefrik etmek lâzımdır. Biri Bolşevik olmak, diğeri Bolşeviklik Rusya'sıyla ittifak etmek. Biz Heyeti icraiye Bolşeviklik Rusya'sıyla ittifak etmekten bahsediyoruz. Yoksa Bolşevik olmaktan bahsetmiyoruz. Bolşevik olmak büsbütün başka bir meseledir. Böyle bir mesele ile iştigale bizim ihtiyacımız yoktur. Fakat ittifak meselesi kemali ciddiyet ve ehemmiyetle takip edilmektedir ve muvaffak olacağımıza ümidimiz berkemaldır. Ancak bu noktanın açık, vazıh ve alenî müzakeresini garba karşı fiilen ilânı harp edeceğimiz güne talik etmek istiyoruz. işte böyle bir ilânı harp yapıldı mı korkumuz olmasın. Artık garptan korkmuş olmayalım,

⁴¹- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 47

korkuya lüzum görmeyelim. O günü görünceye kadar ve şarktan gelen kuvvetin, maddeten bize muavenetinin husulüne kadar bittabi garp ile her nevi münasebatı siyasiye ye girişmekten geri durmayacağız. Çünkü garplılarla, Amerikalılarla münasebatı siyasiye ye girişmek şarktan her(hangi bir devletle münasebatı siyasiye ye girişmekten bizi men edemez. Bolşeviklerle ittihat ve ittifak edildikten sonra dahi münasebatı

Siyasiye ye girişilebilir. Onun için bu noktada azamî kanaat buyrulmasını rica ederim. (Mehmet Şükrü Beye cevaben) Filhakika Bolşevikler bidayeti zuhurlarında yalnız kendi prensiplerini takip etmişler ve yalnız kendi prensiplerine riayet eden ve bütün manasıyla Bolşevikliği kabul edenlerle anlaşmışlar ve fakat bütün milletleri birden bu esasatı içtimaiye ye uydurmaya imkân olmadığına ve emperyalizme galebe çalmak için âlemi İslâm ile ittifak lâzım geldiğine kani olmuşlar ve bir milletin esasatı diniye ve milliyesine riayet etmeye karar vermişlerdir.

O halde bir çare kalıyor ki bütün milletleri silâh kuvvetiyle ezerek, öldürerek, mağlup ederek kendi prensiplerini kabul ettirmektir. Hâlbuki bütün bu prensipleri tatbik etmekten gayelerinde emperyalizme karşı mukabele etmek, mücadele etmek için bittabi yalnız kendi kuvvetleri kâfi değildir. Onlar dahi kuvvetini tezyit etmek mecburiyetindedirler. Evet, kendilerine hakikî kuvvet olarak inzımam edecek bir kuvvet yegâne zümre olarak âlemi İslamiyet’i görmüşlerdir. Binaenaleyh âlemi İslâmiyet’i oldukları gibi kendilerine müttelik yapabilirlerse, o zaman garpta emperyalizme karşı galebe çalacaklarına kanidirler. Âlemi İslâm’a esasatı dini yerlerinden sarfı nazar ettirerek Rusya’da yetişmiş, Rus ırkından vücuda gelmiş hiç bir zihniyeti, bir âdeti tatbik etmenin imkânı olmadığını onlar da elbette anlamışlardır ve karar vermişlerdir ki Bolşevikler bir milletin esasatı milliye ve diniyesine hücum etmeyecekler, yalnız emperyalizme karşı müştereken mücahedatı, müştereken mücahede kabul eden milletlerle ittifak edeceklerdir ve nazârî olarak ve tahmin üzerine arz etmiyorum, şimdiye kadar vuku bulmuş olan istizmaçlar neticesinde bu hakikatler taayyün etmiştir, işte meselâ Azerbaycan’da, meselâ Türkistan’da, meselâ şimalî Kafkasya’da. Bunları bütün manasıyla Bolşevik olmuşlar zannetmeyiniz. Binaenaleyh Bolşevik prensiplerini kabul etmek içtimaî bir meseledir. Bugünün işi değildir.⁴²

5. SONUÇ

İstanbul işgali maalesef memleket için bir frengi yarası haline geçti. Anadolu’da İstanbul’daki şerefimizi kurtarmak için, istiklâlimizi kurtarmak için teşekkül etmiş kuvvetler çıkmıştır ki, milleti, en son müdafaası için, Adana’yı kurtarmak, Urfa ve Maraş’ı kurtarmak, düşmandan tahliye etmek hususunda bütün milleti toplanmağa davet ediyor. Bu davet; 19 Mart’ta, İstanbul’da Meclisinin tatilinden bir gün sonra, Mustafa Kemal olağanüstü yeni bir meclis için seçim yapılmasını davetiydi. Meclis, bizzat “Heyeti Temsiliye”nin 27 Aralık 1919 da yerleşmiş olduğu Ankara’da toplanacaktı. Ankara, milliyetçi direnmenin karargâhı- Türk bağımsızlığının fiili başkenti- haline geldi. 23 Nisan 1920 de Büyük Millet Meclisi olarak tanınan murahhaslar heyeti ve Mebusan Meclisinin Anadolu’ya geçen üyelerinin de katılımıyla Ankara’da toplandı. İşte bu meclis, vatanın ve milletin kurtuluşu için çare arayacak ve teşkilatını geliştirerek yeni bir devletin temelini atılışını sağlayacaktır. Ankara’da yeni kurulacak Meclis, vatanın kurtarılması için çalışmalarına başladığı sırada, İtilaf güçleri ülkeyi içeriden bölmek için çeşitli çalışmalar sergileyecektir.

Diğer taraftan Düzce, Pendik, Bolu, Adapazarı, İzmit havalisine baktığımız zaman oralarda da yine bu menfi, memleket ve milletin zararına muzip fikirler yayılarak yıkıcı faaliyete bulunacaklardır. Bir aralık Adapazarı’nda bir isyan yapıldı. Bazı zevat gönderildi. Nasihat ettirildi. Sonuçta, işgal edilmiş olanlar tenvir ve irşat edilmek sureti ile sükûnet icra edildi. Fakat İzmit’i doğrudan doğruya işgal etmiş olan İngilizler yakından para ile daima aynı ateşi körüklemekte devam ediyorlar. Onun için Adapazarı vakasını müteakip Hendek’te orada bir ufak müfrezemiz bulunuyordu. Ona hücum etmişler ve silâhlarını almışlardı. Bunu da ittihaz olunan tedbir ile bertaraf etmek müyesser oldu. Onu müteakip Düzce’de aynı tezahürat oldu. Birtakım insanlar toplanıyor, hükümeti basıyor, Telgrafhaneyi basıyorlar. Ne istediklerini anlamıyor. Tabii böyle harekâtı asilere yakışır şekilde yapıyorlar ve bununla İngilizler Avrupa’ya bu Osmanlı milletlerinde vahdet ve tesanüt mevcut değildir. Bunlar birbiri ile çarpışmaktadır. Bunlar kendi kendilerini idare edemezler, bir yönetici lâzımdır ki bunları sevk ve idare edebilsin. Ancak bu varsayım, tamamen hayal ürünü olarak kalacaktır çünkü, “kendini idare edemezler” dedikleri Anadolu insanı; ulusal kurtuluş ordularının temel gücünü oluşturacak ve Amasya (toplantı, karar ve genelgesi), Erzurum Kongresi (kararları), Sivas Kongresi (karar ve nizamnamesi) Misak-ı Milli., Bütün bunlarda kurulacak yeni devletin kurucu unsurlarını yeniden ve titizlikle çizecektir.

⁴²- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920) s. 48

KAYNAKLAR**Resmi Kaynaklar:**

- T. B.M.M. Gizli Celse Zabıtları 29 Mayıs 1336 (1920), I
- T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları, 24 Nisan 1336 (1920), I

Diğer Kaynakla

- Apak R. vd. 1965), Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi, Gnkur. Basımevi, Ankara
 - Bayur, Y.H. ((1995), Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
 - Goloğlu, M. (2006), Milli Mücadele Tarihi-I Erzurum Kongresi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
 - Kutay, C(1961), Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadelesi Tarihi, XVII, Ercan Matbaası, İstanbul, XIX
 - Lewiss B. ,(1998), Modern Türkiye'nin Doğuşu, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
 - Sabis, A.İ. (1991),Birinci Dünya Harbi, IV, Nehir Yayınları, İstanbul
 - Sonyel, R.S.(2009), Gizli Belgelerde Osmanlı Devleti'nin Son Dönemi ve Türkiye'yi Bölme Çabaları, Kaynak Yayınları, İstanbul
 - Sonyel R. S. (2008), Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı (Yeni Belgelerle) 1918-1923 I.Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara
-